

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ
ЗАКЛАД «МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ
ПЕРСОНАЛОМ»

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
з дисципліни
«СОЦІАЛЬНА ДІАГНОСТИКА ТА РЕАБІЛІТАЦІЯ»
(для магістрів)

Київ 2016

Підготовлено професором кафедри психології Н.В.Коляденко.
Затверджено на засіданні кафедри психології (протокол №2 від 8.09.16р.)

*СХВАЛЕНО ВЧЕНОЮ РАДОЮ ІНСТИТУТУ СОЦІАЛЬНИХ НАУК І
САМОВРЯДУВАННЯ.
Протокол № 2 від 15.09.2016 р.*

Коляденко Н.В. Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни «Соціальна діагностика та реабілітація» (для магістрів). - К.: МАУП, 2016.— с.

Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи студентів містять пояснювальну записку, тематичний план, зміст дисципліни «Соціальна діагностика та реабілітація», питання для самоконтролю, а також список літератури.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчальна дисципліна «Соціальна діагностика та реабілітація» є важливим предметом в програмі підготовки фахівців із медико-психологічної реабілітації, практичних і медичних психологів, соціальних педагогів, соціальних працівників. Соціальна діагностика відрізняється від психологічної діагностики більш широким спектром об'єктів вивчення чи дослідження, застосування методів накопичення, аналізу і обробки інформації, та полягає у встановленні ступеня відповідності фактичних параметрів соціальної ситуації соціальним сподіванням, із наступним комплексним дослідженням причин відхилень, що виникли. Соціальна реабілітація є комплексом державних і суспільних заходів, спрямованих на забезпечення умов для соціальної інтеграції в суспільство осіб із інвалідністю, відновлення їх соціального статусу, поновлення здатностей, адаптації в соціальному середовищі.

Метою вивчення дисципліни «Соціальна діагностика та реабілітація» є: на основі сучасних досягнень науки сформувати у студентів загальні поняття та вміння щодо розуміння становища в соціальній сфері, аналізу соціальних проблем і потреб, основних аспектів соціально-економічної політики та здійснення адекватних практичних організаційних і соціально-реабілітаційних заходів.

В курсі розглядаються: предмет соціальної діагностики та реабілітації; основні методи аналізу соціуму, збирання та накопичення інформації; способи комплексної фахової допомоги особам із інвалідизуючими захворюваннями в досягненні максимальної фізичної, психічної, професійної, соціальної та економічної повноцінності в межах існуючого захворювання.

По завершенні вивчення курсу студенти повинні знати:

нормативно-правове забезпечення соціальної діагностики та реабілітації; основні показники аналізу соціуму; методи психосоціальної діагностики; визначення поняття «реабілітація», складові процесу та основні види соціальної реабілітації (медична, психологічна, фізична, педагогічна, професійна), загальноприйняті засоби та принципи соціальної реабілітації.

Студенти повинні вміти:

володіти методами соціальної діагностики та реабілітації; діагностувати соціальну ситуацію; визначати рівень соціального благополуччя/неблагополуччя та соціального здоров'я; надавати соціально-реабілітаційну, медико-психологічну, допомогу при окремих хворобах; здійснювати психокорегуючі соціально-реабілітаційні заходи в стаціонарних і амбулаторних умовах; сприяти активній ресоціалізації хворих.

За результатами вивчення матеріалу цього курсу студенти складають залік.

Основними навчально-методичними посібниками з курсу «Соціальна діагностика та реабілітація» є видання, наведені у списку літератури.

**ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ
«СОЦІАЛЬНА ДІАГНОСТИКА ТА РЕАБІЛІТАЦІЯ»**

№ п/п	НАЗВА ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ І ТЕМИ
Змістовий модуль 1. Основи соціальної діагностики.	
Тема1.	Поняття і методи соціальної діагностики.
Тема2.	Цілі та завдання соціальної діагностики.
Змістовий модуль 2. Соціальна діагностика на макро- та макрорівнях	
Тема3.	Соціальна діагностика соціальних процесів, фактів, явищ.
Тема4.	Соціальна перцепція в соціальній діагностиці.
Змістовий модуль 3. Поняття соціальної реабілітації.	
Тема 5.	Основні види соціальної реабілітації.
Тема 6.	Міждисциплінарні зв'язки соціальної реабілітації.
Тема 7.	Нормативно-правові та експертні питання соціальної реабілітації.
Тема 8.	Наукові основи соціальної реабілітації.
Змістовий модуль 4. Соціальна реабілітація при окремих захворюваннях	
Тема 9.	Мета, завдання та оцінка результату соціальної реабілітації.
Тема 10.	Професійно значущі якості особистості фахівця з медико-психологічної реабілітації.
Тема 11.	Проблеми та перешкоди здійснення соціальної реабілітації.
Тема 12.	Медико-психологічна реабілітація та її психосоціальне значення.
Разом годин: 54	

**ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ
«Соціальна діагностика та реабілітація»**

Змістовий модуль 1. Основи соціальної діагностики.

Тема 1. Поняття і методи соціальної діагностики.

Визначення поняття «соціальна діагностика». Зв'язок соціальної діагностики з іншими сферами наукового знання. Специфічні особливості соціальної діагностики. Методи соціальної діагностики. Основні технології соціальної діагностики. Особливості поняття «комплексний соціальний діагноз». Надійність і достовірність соціального діагнозу, його соціально-психологічний ефект. Принцип верифікації соціальної інформації.

Література: [1, 5, 7, 8, 17, 21, 23-28]

Реферати:

1. Соціальна діагностика як комплекс способів визначення соціального здоров'я мікросоціуму.
2. Соціальна діагностика соціальних хвороб.
3. Маргіналізація: суспільне значення та соціальна діагностика.
4. Соціальна діагностика духовної сфери: критерії, способи, суспільне значення.

5. Соціально-діагностичне значення соціальної інфраструктури, інтересів і потреб особистості.

6. Соціальна діагностика міжособистісних стосунків.

Тема 2. Цілі та завдання соціальної діагностики.

Складові та сутність соціальної діагностики. Принципи та етапи здійснення соціально-діагностичних процедур. Соціальна діагностика соціуму (особистості, соціальної групи, спільноти): економічний стан, соціально-побутові умови життя, соціальні взаємозв'язки, соціальні хвороби; соціальні інтереси, потреби та запити особистості; соціальна інфраструктура; регіональні особливості. Соціальна діагностика духовної сфери: ціннісні орієнтації, духовні запити і потреби, рівень освіченості та культури. Соціальна діагностика психологічного самопочуття, психологічного мікроклімату, психологічної сумісності в мікросоціумі, рівня психологічної культури. Науково-інформаційний супровід державної соціальної політики в цілому і різних її елементів (сімейної, молодіжної політики, демографічної безпеки, девіантної і адиктивної поведінки різних верств населення і т. д.).

Література: [1, 4-9, 17, 19, 21-28]

Реферати:

1. Суспільне значення соціальної діагностики ціннісних орієнтацій.
2. Правові та біоетичні питання соціальної діагностики.
3. Методи психологічного дослідження та їх використання в соціальній діагностиці.
4. Соціально-діагностичне значення психологічної сумісності.
5. Соціально-діагностичний аспект діяльності соціальних служб.
6. Діагностичний інструментарій соціальної діагностики на макрорівні.

Змістовий модуль 2. Соціальна діагностика на макро- та мікрорівнях

Тема 3. Соціальна діагностика соціальних процесів, фактів, явищ.

Поняття соціальної проблеми. Вибір проблеми, постановка мети і завдань. Поняття про стан, рівень, структуру, динаміку проблеми в постановці соціального діагнозу. Рівні соціальної діагностики. Соціальні конфлікти, їх різновиди. Визначення соціальної реальності, її основні компоненти. Соціальні факти як особливий тип явищ, їх класифікація. Соціальна дія як спосіб розв'язання соціальних проблем. Структура, ознаки й типи соціальної дії. Сутність механізму соціальної дії. Соціальна діагностика взаємодії як форми соціальних зв'язків. Соціальна діагностика соціальних змін. Характерні риси соціального процесу, його моделювання.

Література: [1-14, 15-28]

Реферати:

1. Значення соціальної діагностики для здійснення адекватних практичних організаційних заходів на мікросоціальному рівні.
2. Соціальна діагностика соціальних конфліктів.
3. Соціальна діагностика релігійних конфліктів.

4. Соціальне значення, діагностика та профілактика міжрасових (міжетнічних) конфліктів.
5. Соціальна діагностика параметрів здоров'я населення.
6. Класова боротьба як соціальний конфлікт: історія соціальних досліджень та сучасне значення.
7. Діагностика соціальної реальності.

Тема 4. Соціальна перцепція в соціальній діагностиці.

Соціально-діагностичні процедури. Психологічна складова соціальної діагностики. Значення емоційної оцінки в процесі соціальної взаємодії. Соціально-діагностичне значення механізму ідентифікації. Вікові особливості соціальної перцепції. Значення соціальної перцепції для встановлення соціальних контактів.

Література: [1, 7-10, 1224-38, 21,]

Реферати:

1. Соціальні факти в системі знань (наукові, онтологічні, статистичні).
2. Класифікація типів соціальної дії, їх соціальна діагностика.
3. Соціальні дії з погляду вчинкової психології.
4. Ціннісно-нормативна структура суспільства як регулятивний комплекс соціальних дій.
5. Соціальна діагностика соціальної взаємодії.

Змістовий модуль 3.Поняття соціальної реабілітації.

Тема 5. Основні види соціальної реабілітації.

Поняття «абілітація» та «реабілітація». Визначення соціальної реабілітації, її різновиди й складові. Мета заходів соціальної реабілітації. Основні засоби соціальної реабілітації. Поняття про психогігієну, психопрофілактику, ресоціалізацію та реадаптацію.

Література: [1-28]

Реферати:

1. Соціальна діагностика думок і почуттів як соціальних явищ.
2. Соціально-діагностичний аспект соціальних змін.
3. Вікові особливості соціальної перцепції.

Тема 6. Міждисциплінарні зв'язки соціальної реабілітації.

Взаємозв'язки соціальної реабілітації з медициною, психологією, соціологією, соціальною роботою, соціальною педагогікою тощо. Соціально-реабілітаційні завдання в діяльності мультидисциплінарних бригад.

Література: [1-28]

Реферати:

1. Соціальна, медико-психологічна реабілітація посттравматичного синдрому.

2. Значення соціальної, медико-психологічної реабілітації в комплексі лікувально-профілактичних заходів при психічних захворюваннях.
3. Нормативно-правові та організаційні аспекти соціальної, медико-психологічної реабілітації.

Тема 7. Нормативно-правові та експертні питання соціальної реабілітації.

Нормативно-правове забезпечення соціальної реабілітації на міжнародному та вітчизняному рівнях. Відображення питань соціальної реабілітації в законодавстві України, Закони України «Про основи соціальної захищеності інвалідів», «Про реабілітацію інвалідів в Україні», «Про психіатричну допомогу». Нормативно-правове та організаційне забезпечення реабілітаційної діяльності МСЕК. Інституції соціальної реабілітації.

Література: [11, 15]

Тема 8. Наукові основи соціальної реабілітації.

Наукові основи соціальної реабілітації, значення дієвих досліджень у цій сфері. Напрями експериментальних і клінічних досліджень у медико-соціальній реабілітації. Урахування етіопатогенезу захворювань в процесі реабілітації. Використання природних ресурсів у комплексі реабілітаційно-відновлювальних заходів. Наукове обґрунтування психологічних методів реабілітації.

Література: [4, 5, 9, 11-13, 20]

Реферати:

1. Наукові основи соціальної реабілітації, значення дієвих досліджень у цій сфері.
2. Напрями експериментальних і клінічних досліджень у медико-соціальній реабілітації.
3. Урахування етіопатогенезу захворювань в процесі реабілітації.
4. Використання природних ресурсів у комплексі реабілітаційно-відновлювальних заходів.
5. Наукове обґрунтування психологічних методів реабілітації.

Змістовий модуль 4. Соціальна реабілітація при окремих захворюваннях

Тема 9. Мета, завдання та оцінка результату соціальної реабілітації.

Зміст і мета соціально-реабілітаційних заходів. Комплексний підхід до здійснення соціально-реабілітаційних заходів. Оцінка ефективності процесу соціальної реабілітації.

Література: [5, 11, 15, 20]

Реферати:

1. Соціально-реабілітаційні заходи.

2. Комплексний підхід до здійснення соціально-реабілітаційних заходів.
3. Оцінка ефективності процесу соціальної реабілітації.

Тема 10. Професійно значущі якості особистості фахівця з медико-психологічної реабілітації.

Проблема організаційного та кадрового забезпечення надання соціально-реабілітаційних послуг. Волонтерський рух і його значення для розвитку соціально-реабілітаційної сфери. Діагностика професійно значущих особистісних якостей працівників соціально-реабілітаційної сфери.

Література: [5, 11, 15, 16, 20-22]

Реферати:

1. Проблема організаційного та кадрового забезпечення надання соціально-реабілітаційних послуг.
2. Діагностика професійно значущих особистісних якостей працівників соціально-реабілітаційної сфери.
3. Волонтерський рух і його значення для розвитку соціально-реабілітаційної сфери.

Тема 11. Проблеми та перешкоди здійснення соціальної реабілітації.

Взаємозалежність медичної, психологічної, професійної та інших складових соціальної реабілітації. Потреба, попит і пропозиція щодо соціально-реабілітаційних заходів. Діалектика питання інституалізації в наданні соціально-реабілітаційних послуг. Біоетичний аспект соціально-реабілітаційних втручань.

Література: [3-16, 19-28]

Реферати:

1. Психологічна дестабілізація як чинник соціальної дезадаптації хворих:
2. Використання способів психотерапії в комплексі соціально-реабілітаційних заходів.

ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Навчальним планом дисципліни «Соціальна діагностика та реабілітація» передбачено контроль засвоєння знань у вигляді виконання контрольної роботи реферативного типу.

Контрольна робота має на меті виявити ступінь засвоєння студентами основних понять, актуальних питань і методів соціальної діагностики та реабілітації.

Тему контрольної роботи з дисципліни «Соціальна діагностика та реабілітація» визначає викладач.

ТЕМИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

1. Соціальна діагностика як комплекс способів визначення соціального здоров'я мікросоціуму.
2. Соціальна діагностика соціальних хвороб.
3. Маргіналізація: суспільне значення та соціальна діагностика.
4. Соціальна діагностика духовної сфери: критерії, способи, суспільне значення.
5. Соціально-діагностичне значення соціальної інфраструктури, інтересів і потреб особистості.
6. Соціальна діагностика міжособистісних стосунків.
7. Суспільне значення соціальної діагностики ціннісних орієнтацій.
8. Правові та біоетичні питання соціальної діагностики.
9. Методи психологічного дослідження та їх використання в соціальній діагностиці.
10. Соціально-діагностичне значення психологічної сумісності.
11. Соціально-діагностичний аспект діяльності соціальних служб.
12. Діагностичний інструментарій соціальної діагностики на макрорівні.
13. Значення соціальної діагностики для здійснення адекватних практичних організаційних заходів на мікросоціальному рівні.
14. Соціальна діагностика соціальних конфліктів.
15. Соціальна діагностика релігійних конфліктів.
16. Соціальне значення, діагностика та профілактика міжрасових (міжетнічних) конфліктів.
17. Соціальна діагностика параметрів здоров'я населення.
18. Класова боротьба як соціальний конфлікт: історія соціальних досліджень та сучасне значення.
19. Діагностика соціальної реальності.
20. Соціальні факти в системі знань (наукові, онтологічні, статистичні).
21. Класифікація типів соціальної дії, їх соціальна діагностика.
22. Соціальні дії з погляду вчинкової психології.
23. Ціннісно-нормативна структура суспільства як регулятивний комплекс соціальних дій.
24. Соціальна діагностика соціальної взаємодії.
25. Соціальна діагностика думок і почуттів як соціальних явищ.
26. Соціально-діагностичний аспект соціальних змін.
27. Вікові особливості соціальної перцепції.
28. Соціальна, медико-психологічна реабілітація посттравматичного синдрому.
29. Значення соціальної, медико-психологічної реабілітації в комплексі лікувально-профілактичних заходів при психічних захворюваннях.
30. Нормативно-правові та організаційні аспекти соціальної, медико-психологічної реабілітації.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Визначення поняття «соціальна діагностика».
2. Міждисциплінарні зв'язки соціальної діагностики.
3. Методи накопичення та збору інформації в соціальній діагностиці.
4. Методи аналізу соціуму в соціальній діагностиці.
5. Специфічні особливості соціальної діагностики.
6. Спрямування соціальної діагностики.
7. Особливості соціальної діагностики синдрому залежностей.
8. Діагностика соціальних інтересів і потреб особистості.
9. Діагностика соціальної інфраструктури.
10. Соціально-діагностичне значення способу життя.
11. Соціальна діагностика еталонів поведінки.
12. Соціологічні методи в соціальній діагностиці.
13. Методи педагогічного дослідження в соціальній діагностиці.
14. Соціальна діагностика психологічного самопочуття.
15. Поняття психологічної культури та її соціально-діагностичне значення.
16. Психологічне спостереження як метод соціальної діагностики.
17. Використання методу експертного оцінювання в соціальній діагностиці.
18. Соціальна діагностика діяльності соціальних служб.
19. Соціальна діагностика громадських, благодійних і спонсорських організацій.
20. Методика експертної роботи в соціальній діагностиці.
21. Критерії експертного оцінювання в соціальній діагностиці.
22. Форми та способи вираження результатів соціально-діагностичної експертизи.
23. Соціальна профілактика та її соціально-діагностичне значення.
24. Поняття про еталонну модель соціального об'єкта.
25. Основні завдання соціальної діагностики.
26. Макро- та мікрорівні соціальної діагностики.
27. Соціально-діагностичне значення соціально-економічного територіального моніторингу.
28. Особливості соціальної діагностики на регіональному рівні.
29. Визначення поняття «соціальна проблема» та її соціально-діагностичне значення.
30. Поняття про соціальний конфлікт, умови виникнення, соціальна діагностика та профілактика соціальних конфліктів.
31. Антагонізм як одна з форм соціального конфлікту.
32. Соціально-діагностичний аспект етнічного антагонізму.
33. Міжрасові та міжетнічні конфлікти, їх суспільне значення, соціальна діагностика та способи профілактики.
34. Соціально-діагностичне значення класового розподілу суспільства.
35. Поняття про соціальні факти і явища, їх соціально-діагностичне значення.

36. Порівняльна характеристика соціальних та психічних явищ.
37. Онтологічне та логіко-гносеологічне тлумачення соціальних фактів.
38. Види соціальних фактів (морфологічні, фізіологічні) та їх соціальна діагностика.
39. Характеристика соціальних дій за М.Вебером.
40. Соціальна дія (раціональна, нераціональна, ірраціональна) як вчинок людини.
41. Дійові особи соціальної дії за теорією Т.Парсонса.
42. Мотиваційно-діяльнісний компонент соціальної дії.
43. Соціальна дія як складний структурний процес.
44. Психологічні механізми соціальної дії.
45. Класифікація соціальних дій, їх соціально-діагностичне значення.
46. Соціальна взаємодія як форма соціальних зв'язків, її соціальна діагностика.
47. Діагностика соціальних явищ у соціальній системі.
48. Соціальні явища як характеристики соціальної дійсності.
49. Соціальне явище як соціальний факт, його соціальна діагностика.
50. Поняття «соціальний процес» та його соціально-діагностичне значення.
51. Характерні риси соціального процесу.
52. Соціально-діагностичне значення класифікації соціальних процесів.
53. Соціально-діагностичне значення моделювання соціальних процесів.
54. Поняття та соціально-діагностичне значення соціальної перцепції.
55. Соціально-психологічні способи розуміння іншої людини, їх соціально-діагностичне значення.
56. Соціально-діагностичний аспект емоційних переживань.
57. Стереотипізація як соціально-діагностичний механізм міжособистісного пізнання.
58. Особливості соціальної перцепції в дитячому віці.
59. Зміни у соціальній перцепції в підлітковому віці.
60. Визначення поняття «соціальна реабілітація».
61. Основні види соціальної реабілітації.
62. Основні напрями досліджень у соціальній реабілітації.
63. Програма медико-психологічної реабілітації при окремих хворобах.
64. Значення психотерапії в процесі медико-психологічної реабілітації.
65. Психосоціальний аспект професійно-трудової реабілітації інвалідів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Бурлачук Л.Ф., Психодіагностика: учебник для вузов /Л.Ф.Бурлачук. - СПб.: Питер., 2006. - 351 с.
2. Завацька Л.М. Технології професійної діяльності соціального педагога: навч. посібник / Л.М.Завацька.- К.: «Слово», 2008.- 240 с.

3. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія /ред.. І.Д.Зверева.- К.: Центр навч. літ., 2008.- 336 с.
4. Капська А.Й. Соціальна робота: навч. посібник / А.Й.Капська.- К.:Центр навч. літ., 2005.- 328 с.
5. Лукашевич М.П. Теорія і методи соціальної роботи : навч. посібник / М.П.Лукашевич, І.І.Мигович.- К.: МАУП, 2003.- 168 с.
6. Соціальна робота в Україні: навчальний посібник / І.Д. Зверева, О.В. Безпалько, С.Я. Харченко та ін., за заг. ред. І.Д. Зверевої, Г.М. Лактіонової - Київ: ДЦССМ, 2004. - 256 с.
7. Соціальна робота: технологічний аспект: навч. посібник /ред.. А.Й.Капська.- К.:Центр навч. літ., 2004.- 352 с.
8. Теорії і методи соціальної роботи: підручник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. Т.В. Семигіної, І.І. Миговича. - К.: Академвидав, 2005. - 328 с. (Альма-матер)
9. Тюття Л.Т. Соціальна робота: теорія і практика / Л.Т.Тюття, І.Б.Іванова.- К.: Знання, 2008.- 574 с.
10. Філоненко М.М. Психологія спілкування: підручник / М.М.Філоненко.- К.: Центр навч. літ., 2008.- 224 с.
11. Холостова Е.И. Социальная реабилитация: Учебное пособие / Е.И.Холостова, Н.Ф.Дементьева.- М.: «Дашков и Ко», 2006. - 340с.
12. Шахрай В.М. Технології соціальної роботи: навч. посібник / В.М.Шахрай.- К.: Центр навч. літ., 2006.- 464 с.
13. Шевців З.М. Розробка та впровадження соціально-педагогічних проектів / З.М.Шахрай.- Рівне: РДГУ, 2010.- 114 с.
14. Закони України. Юридичний портал. Новини, правова інформація ... Електронний ресурс.- Режим доступу: <http://uazakon.com/>

Додаткова

15. Александрова О.Н., Богомоллова О.Н. Психология социальной работы / О.Н. Александрова, О.Н. Богомоллова.- С.-Пб: «Питер», 2002. - 352 с.
16. Богданова І.В. Соціальна педагогіка: навч. посібник /І.В.Богданова.- К.: Знання, 2008.
17. Бурлачук Л.Ф. Словарь-справочник по психодиагностике / Л.Ф.Бурлачук, С.М.Морозов.- С.-Пб: «Питер», 2004. - 520 с.
18. Волкова Н.П. Педагогіка: навч. посібник / Н.П.Волкова.- К.: «Академія», 2001. - 576 с.
19. Головатий М.Ф. Політологічний словник / М. Ф. Головатий, О. В. Антонюк.- К. : МАУП, 2005—791 с.
20. Гордеева А.В. Реабилитационная педагогика / А.В.Гордеева.- М.: Парадигма, 2005.- 320 с.
21. Методика и технологи работі соціального педагога: учеб. пособие /ред. М.А.Гагаузова, Л.В.Мардахаева.- М.: «Академия», 2002.- 192 с.
22. Овчарова Р.В. Справочная книга социального педагога / Р.В.Овчарова.- М.: ТЦ «Сфера», 2001. - 467 с.

23. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін. За ред. М. П. Требіна. — Х .: Право, 2015
24. Соціальна робота: Короткий енциклопедичний словник - Київ: ДЦССМ, 2002. - 536 с. // Соціальна робота Книга 4
25. Соціальна робота: технологічний аспект / за ред. проф. А.Й. Капської / Київ: ДЦССМ, 2004 - 364 с.
26. Технологія соціально-педагогічної роботи /ред.А.Й.Капська.- К., 2000.
27. Технологии социальной работы: учебник / под общ. ред. проф. Е.И. Холостовой - М.: ИНФРА-М, 2003. - 400 с.
28. Технологии социальной работы: учебное пособие для студентов высших учебных заведений / под ред. И.Г. Зайнышева - М.: ВЛАДОС, 2002. - 240 с.